

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему: “Особистісні характеристики та цінності читачів серії книг про
Гаррі Поттера: порівняльне дослідження”

Студентки 4 курсу групи ПС – 43
Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Освітньо-професійної програми “Психологія”
За спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ

Кондратенко Д. Д.

Керівник: PhD, доцентка ЗВО, Павленко Г. В.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів: _____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ЦІННОСТЕЙ ЧИТАЧІВ СЕРІЇ КНИГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА	7
1.1 Теоретичні підходи до вивчення особистісних характеристик та цінностей у психології	7
1.2 Особистісні риси героїв та цінності у серії книг про Гаррі Поттера та їхній потенційний вплив на читачів	10
1.3 Соціально-психологічні аспекти популярності серії книг про Гаррі Поттера	15
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ЦІННОСТЕЙ ЧИТАЧІВ СЕРІЇ КНИГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА	21
2.1. Мета, завдання та характеристика вибірки	21
2.2. Характеристика методів та процедури дослідження. Опис діагностичних методик	23
2.3 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	26
Висновки до 2 розділу	32
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
АНОТАЦІЯ	39
ДОДАТКИ	41

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЕТ – етнічна толерантність;
- СТ – соціальна толерантність;
- ТРО – толерантність як риса особистості;
- РТ – рівень толерантності;
- ЕВ – емоційний відгук;
- Ко – цінність «конформізм»;
- Тр – цінність «традиція»;
- Дб – цінність «доброзичливість»;
- У – цінність «універсалізм»;
- Са – цінність «самостійність»;
- Ст – цінність «стимуляція»;
- Г – цінність «гедонізм»;
- Дс – цінність «досягнення»;
- В – цінність «влада»;
- Б – цінність «безпека»;
- Ш – групова роль «шеф»;
- О – групова роль «організатор»;
- М – групова роль «мозковий центр»;
- К – групова роль «контролер»;
- Дос – групова роль «дослідник»;
- Т – групова роль «трудоголік»;
- Кк – групова роль «координатор команди»;
- Ф – групова роль «фінішер».

ВСТУП

Сучасна наука приділяє значну увагу вивченню взаємозв'язку літератури та формування особистості. Зокрема, дослідження Р.В. Ярошенко [16], М.Є. Мартьянова [9], Т. Урись [15] тощо, підкреслюють, що художні твори можуть справляти суттєвий вплив на читачів. Літературна сага про Гаррі Поттера є соціально-культурним явищем, яке вийшло далеко за межі звичайної дитячої літератури. Всесвіт “Поттеріани” має масштабну культурну значущість і зберігає популярність ще з минулого століття. Книги про Гаррі Поттера та продукція, пов'язана з ними, досі продаються з величезним попитом. Ця книжкова серія стала не лише комерційно успішною, а й справила значний вплив на покоління читачів.

Популярність цієї серії пояснюється низкою наукових чинників. По-перше, книги про Гаррі Поттера перетворилися на глобальний соціальний феномен, який охопив мільйони читачів різного віку, статі та соціального походження. По-друге, ця літературна серія мала унікальну особливість – вона супроводжувала читачів від дитинства до дорослості, впливаючи на їхній світогляд. По-третє, її зміст містить морально-етичний компонент, що сприяє формуванню ціннісних орієнтирів, розвитку емоційного інтелекту та особистісного зростання читачів.

Проблематика особистісних характеристик читачів серії книг вже була предметом дослідження італійських вчених в 2014 році [4]. Дослідники встановили, що занурення у художній світ романів сприяє формуванню толерантнішого ставлення до різних соціальних груп через механізми ідентифікації з персонажами та сюжетними лініями.

Попри глобальну популярність саги, комплексних психологічних досліджень її впливу на особистість читачів досі бракує. Саме тому вивчення особистісних характеристик і цінностей шанувальників книг про Гаррі Поттера становить значний науковий інтерес, відкриваючи нові

перспективи для розуміння механізмів взаємозв'язку художньої літератури та формування особистості.

Об'єкт дослідження: особистісні диспозиції.

Предмет дослідження: особистісні характеристики та цінності читачів серії книг про Гаррі Поттера.

Мета дослідження: дослідити особистісні характеристики та цінності читачів серії книг про Гаррі Поттера.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз існуючих джерел, щодо впливу художньої літератури, на формування особистісних характеристик і цінностей особистості.
2. Виміряти рівень толерантності, емпатії та схильності до виконання різних командних ролей у респондентів.
3. Дослідити ціннісні орієнтації респондентів.
4. Здійснити порівняльний аналіз отриманих результатів між групами респондентів.

Гіпотези дослідження:

Нульова гіпотеза (H₀): немає статистично значущих відмінностей у особистісних характеристиках і ціннісних орієнтаціях між читачами серії книг про Гаррі Поттера та тими, хто їх не читав.

Експериментальна (альтернативна) гіпотеза (H₁): існують значущі відмінності в особистісних характеристиках і ціннісних орієнтаціях у читачів серії книг про Гаррі Поттера порівняно з тими, хто їх не читав.

Методики:

1. Адаптований україномовний опитувальник групових ролей Р.М. Белбіна.
2. Експрес-опитувальник "Індекс толерантності":
3. Опитувальник методики "Шкала емоційного відгуку" А. Меграбяна і Н. Епштейна.

4. Методика Ш. Шварца PVQ “Портрет цінностей” (адаптація Семків І.)

Математичні методи:

1. Перевірка нормальності розподілу за критерієм Колмогорова-Смірнова;
2. Порівняльний аналіз за критерієм Стьюдента (Student’s t-test) для незалежних вибірок;
3. Порівняльний аналіз за критерієм Манна-Уїтні (Mann-Whitney U-test) для вибірок із ненормальним розподілом;
4. Кореляційний аналіз за коефіцієнтом Спірмена (Spearman).

Характеристика вибірки:

Дослідження проводилось у віковій категорії дорослого віку (18-30 років). У дослідженні брали участь 28 осіб, що прочитали “Гаррі Поттер і філософський камінь” та 30 осіб контрольної групи, що не читали книгу.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ЦІННОСТЕЙ ЧИТАЧІВ СЕРІЇ КНИГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА

1.1 Теоретичні підходи до вивчення особистісних характеристик та цінностей у психології

При формуванні поведінки людини, її світогляду і соціальних взаємодій особистісні цінності відіграють ключову роль. Толерантність, емпатія та здатність до командної роботи це важливі характеристики, що розвиваються в процесі соціалізації. Цінності – це фундаментальні орієнтири, що впливають на прийняття рішень і визначають життєві пріоритети особистості.

Різні психологічні теорії пояснюють природу цих феноменів. Наприклад, теорія рис особистості (Р. Кеттел, Г. Айзенк, П. Коста, Р. МакКрей) розглядає особистість як систему стабільних характеристик, які проявляються в поведінці людини [8]. Модель “Великої п’ятірки” нам показує, що риси: відкритість до нового, доброзичливість, можуть сприяти толерантності, емпатії та ефективної взаємодії у командній роботі. Гуманістичний підхід розглядає особистісний розвиток через тяжіння до самореалізації, і як внаслідок відбувається сприйняття формуванню моральних принципів [13]. Соціально-когнітивна концепція демонструє процес засвоєння моделей поведінки певного типу методом спостереження, через наслідування та досвід, і впливає на розвиток цінностей та соціальних навичок.

У психології, цінності розглядаються декількома підходами. Згідно з концепцією М. Рокіча відбувається поділ на термінальні (які визначають кінцеві життєві цілі) та інструментальні (які визначають методи досягнення цілей) [8]. Шалом Шварц класифікує універсальні цінності: гуманізм, традиції, досягнення, безпека тощо [10]. За його теорією, саме вони впливають на соціальну поведінку та особистісний розвиток.

Система цінностей формується через життєвий досвід та під впливом середовища.

Емпатія може розглядатись як показник соціальної чи антисоціальної поведінки. Вміння проникнутися станом іншої людини, зануритись у її внутрішній світ та щиро співчувати, співпереживати є основою соціально активної, співчутливої, гуманної та толерантної особистості. Рівень розвитку емпатії у людини визначається також її бажанням до глибокої комунікації та наявності правильної мотивації. Емпатія полягає своєю суттю у здатності трансформувати переживання іншої людини у власні, попередньо відобразивши їх у своїй свідомості [7].

Толерантність – це загальнолюдська цінність, що допомагає комунікувати між різними соціальними групами. У давніх релігійних концепціях підкреслюється важливість терпимості до інших без ворожнечі, як необхідної умови співіснування з іншими. Повної толерантності можна досягти, лише визнаючи в іншій людині рівну собі. Еріх Фромм підіймає питання найвищої потреби людської особистості – спілкування. За його думкою, тільки завдяки любові та дозволу людині проявлятися та бути собою, бути індивідуальною, можна досягти щирої та глибокої комунікації [12].

Дослідження доводять наявність взаємозв'язку між особистими характеристиками та цінностями. Толерантність базується на установках, що підтримують прийняття різноманітності та повагу до інших [12]. Емпатія корелює зі схильністю до співпереживання та моральної відповідальності [7], тоді як командна робота ґрунтується на соціальних цінностях, що підкреслюють важливість взаємодопомоги та спільної діяльності [5]. Дані аспекти є динамічними, оскільки можуть змінюватися під впливом життєвих обставин, навчання та міжособистісного досвіду.

Таємниці впливу мистецтва на особистість не можуть розгадати століттями. Людська душа здатна пробуджуватися під впливом усього

естетичного. Література є поєднанням естетичного та морального, уособлюючи цінності правди, добра, почуття прекрасного. За умови, що ціннісні орієнтації читача та книги співпадають – література може впливати на особистість. Завдяки майстерності автора, – читач проживає великий спектр емоцій: захоплення, здивування тощо, і це слугує особистості духовним джерелом [9].

Вплив художньої літератури на особистісні характеристики маловивчений та залишається загадковим. Читання книги має сильніший вплив на людину, ніж перегляд кінофільму. Коли людина бачить вражаючий фільм, то у її свідомості одразу синтезується загальна картина, яку режиссер намагався створити. У противагу фільму – при читанні книги свідомість людини самостійно обробляє отриману інформацію, створюючи образи, фантазії тощо. На підсвідомість безпосередньо впливає згадування тих образів, сюжетів, що відобразились в уяві, і на основі цього відбувається подальше формування особистості [16].

Художня література допомагає людині розвиватися як культурно, так і духовно. Читання літератури може вплинути на розвиток пам'яті, когнітивних процесів та якісне формулювання власної думки. Це допомагає особистості легше налагоджувати контакти у соціумі. У художньої літератури є переваги над іншими видами літератури – вона формує в особистості комунікативні навички. Вигадані сюжети книг змушують читача включити фантазію, роздумувати над характерами та вчинками героїв, винести мораль та сенс твору для себе [2]. Твори, в яких пропагуються класичні цінності – доброту, дружбу, любов – можуть значно вплинути на читача, залишаючи в його підсвідомості тяжіння до “правильних” цінностей. Отже, художні твори розвивають в читачів навичку саморефлексії, яка відкриває шлях до емпатії, толерантності та ефективної роботи в команді. Читання допомагає людині стати різностороннім співрозмовником, розширює кругозір і дає змогу

пізнати нові речі та ідеї, про які вона раніше не замислювалась. Читач проживає життя багато разів, кожен раз нове з новою книгою. Складно багато читати і не залишити у серці та голові місця для нових сюжетів, персонажів.

На жаль, у сучасній Україні рівень читання значно знизився порівняно з минулим століттям. Зараз більше віддається перевага перегляду коротких відео та скролінг стрічки у соцмережах. Такий швидкий, дофамінозалежний та споживацький спосіб життя може викликати апатію, низький рівень енергії, а в найгіршому сценарії – агресію та абсолютну нетолерантність. У 2011 році компанія «Researching & Branding group» дослідила, що половина опитаних відчули на собі позитивний вплив прочитаної української літератури [14].

Міжнародний досвід довів, що начитаність – це показник рівня культури та освіти, який є індикатором національного розвитку. Читання масово популяризується у Франції, США, Великій Британії, Німеччині і, Нідерландах.

1.2 Особистісні риси героїв та цінності у серії книг про Гаррі Поттера та їхній потенційний вплив на читачів

Окрім, основного відомого нам головного героя – Гаррі Поттера, у сюжеті яскраво фігурують його два найліпших друга: Рон Візлі та Герміона Грейнджер. “Золота трійця” по всім правилам сюжету чудово доповнює один одного і утворюється команда, що здатна пройти багато перешкод. Ці герої уособлюють якості, що сприяють формуванню таких характеристик, як емпатія, толерантність і вміння працювати в команді.

Образ головного героя – Гаррі Поттера побудований навколо ідеї боротьби за злом, відданості принципам та готовності приймати складні рішення. Він стикається з труднощами ще з дитинства. У ньому формується сила духу та витривалість. Гаррі сміливий та наполегливий, він готовий ризикувати заради інших, він не уникає небезпеки, якщо це

необхідно у тих обставинах, які склались. У Гаррі дуже проявлене почуття обов'язку не тільки перед близькими, а і усім світом. Діяти у своїх інтересах йому складно і такої тенденції не спостерігається протягом серії книг. Гаррі здатний вести за собою людей, але прагнення до влади у нього відсутнє. Він своїм прикладом викликає авторитет у оточуючих, і показує читачам приклад відповідальності, моральної стійкості та демонструє, що звичайна людина може змінити світ навколо себе. У подальших частинах серії книг “Гаррі Поттер” – Гаррі замислюється на схожість з Волдемортом. І цей хід дуже цікавий, хоч і типовий. Антагоніст має висвілювати різні сторони протагоніста, щоб розкрити героя якомога краще [11]. Сіріус Блек – хрещений батько Гаррі заспокоює Гаррі, що схожість з ворогом не робить його гірше, лише вибір вирішує хто людина всередині. Дитинство Гаррі та Волдеморта доволі схожі: сироти, що зростали у поганих умовах. Але кожен вибрав ким йому бути: злодієм чи героєм.

Для читачів Герміона Грейнджер є прикладом розумної, цілеспрямованої та справедливої особистості. Вона цінує знання та етичні принципи, виявляє допитливість та працелюбність. Дані сильні якості допомагають їй досягати успіхів у навчанні й долати перешкоди. Герміона розуміє, що таке бути маглородженою у світі чаклунів, і якого це стикатись із приниженням, тому рішуче виступає за рівність та захист прав ельфів-домовиків. Герміона, як і Гаррі готова допомагати іншим всупереч її особистим інтересам. Її образ вчить цінувати знання, відстоювати себе, та не забувати про потреби оточуючих.

Рон Візлі доводить, що не обов'язково бути лідером або неймовірним відмінником для того, щоб вносити свій вклад у великій справі. У складні моменти Рон завжди поруч з друзям, бо справжній друг цінується вчинками, а не словами. Він допомагає підтримувати моральний дух у складнощах. Рон часто сумнівається у значимості себе, але він

вносить серйозний вклад у роботу трійці, вмінням взаємодіяти з оточуючими. Він доводить читачам, що цінність дружби, взаємопідтримка важлива.

“Золоте тріо” демонструє читачам різні риси, що впливає за розвиток читачів. Герої доводять, що істина сила – це не тільки фізичне, а й знання та дружба. Історії головних героїв формують у читачів прагнення до справедливості та підтримки рідних.

Звісно, важливу роль відіграють і другорядні герої, які також надають приклад читачам.

Невіл Лонгботом напочатку невпевнений хлопець, з яким трапляються казуси та неприємні ситуації. Він часто стає об’єктом для насмішок, через свою забудькуватість та магічні промахи, але Невіл не опускає руки. У кульмінаційній сцені, коли він протистоїть головним героям, проявляється його особистісний зріст, що підмітив Дамблдор у фіналі. Він показав, що сміливість – це протистояння не тільки ворогам, а й відстоювати переконання перед товаришами.

Северус Снейп у першій книзі – антагоніст. Його дії часто здаються сумнівними, а ставлення до Гаррі несправедливим. Він суворий, але все ж врятував Гаррі на квіддичному матчі, коли Квіррел загрожував життю головному герою. Северус показує читачам, що мотиви персонажів можуть бути не такими негативними, якими можуть здаватись при першому враженні. Образ Снейпа змушує читачів вдаватись до критичного мислення, не поспішати з висновками, дивитись глибше у вчинки людей.

Албус Дамблдор не просто директор школи магії. Він своєрідний наставник Гаррі, ділиться з ним уроками життя. Дамблдор довіряє молодому поколінню, що незвично для дорослої людини. У фінальній розмові в лазареті він пояснює Гаррі, що вибір важливіше за вроджені

якості. Дамблдор є прикладом для читачів того, що силою волі можна стати кращим, незважаючи на перешкоди.

Рубеус Гегрід – втілення доброти та лояльності. Порушуючи правила, він приходять на допомогу головним героям, що показує його як справжнього товариша. Простодушність та відсутність корисних мотивів Гегріда вражає. Любов Рубеуса до тварин, вчить читачів піклуватися про наших братів менших. Він підіймає тему “не правильних” істот, і як важливо звертати на них увагу та розуміння.

Волдеморт у першій книзі є чистим злом, через свою жорстокість та жагою до абсолютної влади. Вплив Темного лорда яскраво відчувається протягом книги, хоч і фактично не має фізичного повноцінного тіла. Він не цурається використовувати маніпуляції на дітиною, задля досягнення мети. Він безжальний на шляху до своєї мети. Для читачів він втілення того, що буде якщо прагнути контролю без краплі моралі. Він намагається також, через страх смерті прибїгти до порушення законів природи. Цей момент показує читачам важливість прийняття неминучих життєвих циклів, бо справжня сила – це не контроль над природними процесами, а вчинки та спадщина, яку людина залишає після себе. Волдеморт відмовився свідомо від людських почуттів, любові та дружби. Влада без обмежень моралі призводить до слабкості, а не до сили. Вибір добра є складним, і прийняти правильний вибір є істиною силою

Книга “Гаррі Поттер і філософський камінь” містить певну систему цінностей, що перегукується з теорією основних людських цінностей Шалома Шварца. У його моделі виділенні десять основних цінностей, деякі з яких представлені у «Гаррі Поттері». Саме вони можуть впливати на формування цінностей читачів.

Доброзичливість – одна з найяскравіших цінностей першої книги. Взаємовідносини головних героїв це підтверджують: Гаррі, Рон та Герміона підтримують один одного, співпрацюють та приймають недоліки

один одного. Коли Драко Мелфой пропонує дружбу Гаррі, той відмовляється, бо Драко зневажливо та зверхньо відноситься до оточуючих. Натомість Гаррі обирає щирі та чесні дружні стосунки. Для читачів це приклад того, що справжня дружба ґрунтується на повазі з та довірі.

Цінність толерантності проявляється у ставленні до різних персонажів, зокрема залежно від чистоти їх крові: маглонароджені, напівкровки та чистокровні чарівники. І це лише один із численних приводів для дискримінації особистості. Герміона є маглонародженою, через що з боку Драко вона стикається з приниженням. Але її особисті якості показують, що чистота крові не визначає гідність людини. Дамблдор також наголошував на ідеї толерантності та рівності, підкреслюючи, що лише особисті якості, а не статус, визначають цінність людини.

У книзі ілюструється цінність досягнення. Головні герої втілюють у собі таку цінність своїм особистим розвитком та цілеспрямованістю. Наприклад, Герміона – істинний досягатор, оскільки її успіхи в навчанні є результатом дисципліни, а не простого везіння. Гаррі також цілеспрямована особистість, яка розкривається через командну роботу та гру в квіддич.

Цінність дисципліни розкривається цікаво та неоднозначно. З одного боку герої книги, а особливо Герміона, намагаються дотримуватися чисельних шкільних правил, але з іншого боку – ці правила заважають чинити так зване «добро». Згодом у головних героїв виникає дисонанс, і це змушує їх переосмислити правила у критичних ситуаціях. Шкільний уряд все ж розуміє, що загроза нападу існує, і намагається прийняти міри та правилами, щоб захистити учнів.

Лорд Волдеморт – втілення цінності влади у негативному проявленні. Протягом книги ми можемо простежити цікавий контраст між

Дамблдором та Воландемортом. Дамблдор цурається бути при владі та несе світлий образ перед читачем. Темний Лорд, навпаки прагне до абсолютної влади. Такі образи показують читачу як може впливати на світ прагнення стати могутнім, йдучи по головам.

Інші цінності з системи Шварца: традиція, гедонізм, самостійність (незалежність), стимуляція та конформізм, хоч і не завжди є основними в «Філософському камені», але все ж присутні. Самостійність проявляється у тому, як незалежно головні герої приймають рішення, незважаючи на страх невідомого. Стимуляція проявляється безпосередньо в інтелектуальному та емоційному розвитку, бо книга насичена атмосферою пошуку нових знань. Гедонізм проявляється мало і місцями навіть скоріше засуджується. Наприклад, Дадлі, який був дуже балуваний подарунками, комфортом та смаколиками, постає перед нами у негативному світлі. Лише святкові банкети та урочисті вечора у школі демонструють цінності гедонізму з позитивного боку. Форму соціального конформізму відображають правила та норми поведінки, але ці правила неодноразово порушуються. Гогвортс – школа, що наповнена традиціями. Вони створюють відчуття спільності та єдності, передають історичну спадщину та культуру магії.

1.3 Соціально-психологічні аспекти популярності серії книг про Гаррі Поттера

Феномен популярності Гаррі Поттера має глобальний характер. Джоан Роулінг змогла стати першою письменницею мільярдеркою, створивши книжковий всесвіт, що завдяки певним соціально-психологічним аспектам став популярним.

Чому саме «Гаррі Поттер» такий феноменологічний, а не «Хроніки Нарнії» або «Володар кілець»? Обидва ці твори яскраві та фентезійні, однак «Гаррі Поттер» вирізняється легшим для сприйняття всесвітом, навідміну від складного та багаторівневого світу «Володаря

кілець». Він також не має такого релігійного підтексту, як «Хроніки Нарнії». Також вигаданий всесвіт не існує окремо, а переплітається з реальністю, що дає змогу читачеві легше себе ототожнити з персонажами.

“Гаррі Поттер” – це не просто текст для аналізу, а ще культурний об’єкт, що відображений у фільмах, іграшках, веб-блогах та костюмованих вечірках. Відтворення культурних символів спонукає нас задуматись, чи буде “Гаррі Поттер” інтегрований у колективну пам’ять людства. Сільвія Лафонтен провела дослідження відгуків читачів за допомогою маркетингових методів, щоб з’ясувати, чи привабливий “Гаррі Поттер” для потенційних покупців у німецькій книгарні. Можна сказати, що її маркетинговий підхід доводить епічність книги: вона велика й охоплює світ, як і належить епопеї. Звичайно Роулінг збільшила кількість тих, хто намагається писати оповідання, про що свідчить величезна кількість фанфіків [1].

1. Яскравий сюжет у магічному світі [3]

Людей завжди цікавили речі, що неможливо пояснити наукою. Загадковість приваблива. «Гаррі Поттер» одна з небагатьох книг того часу, що мала гарно пропрацьований, об’ємний всесвіт. Книга як для дітей, так і для батьків може бути захоплюючою. Для дітей через магічні елементи, а для дорослих через глибину, яка більше ніж просто казка. Безліч фантастичних істот, школа магії, можливість навчитись магії – дуже приваблює читача. Насичений лор та безліч пасхалок підтримують інтерес читачів й сьогодні. Фанати продовжують створювати різноманітні теорії, які часом навіть самій авторці складно пояснити. Це історія про хлопчика, що спонтанно дізнався про чарівну природу. Сюжет наче класичний, але під пером Джоан Роулінг він заграє унікальними, неповторними фарбами. Безліч цікавих магічних локацій: Гогвортс, Гогсмід, платформа 9 і $\frac{3}{4}$, Гогвортс-експрес, Алея Діагон тощо, змушують читача максимально зануритись у казковий світ

2. Підняття вічних важливих тем

Тема боротьби добра і зла була и буде актуальною завжди. Протистояння з Темним Лордом стало для українців більш зрозумілим з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Боротьба з агресором та несправедливістю – важливий аспект «Гаррі Поттера». Під час війни в соцмережах часто згадували цитати з книги. Тема любові особлива важлива у контексті твору, бо саме любов Лілі до Гаррі допомогла вижити та перемогти Волдеморта. Дружба також посідає важливе місце у сюжеті. Головні герої є школярами, взаємодія з однолітками відчувається більше, ніж з сім'єю, через особливості повного перебування у школі-інтернаті. Дружба та командна робота займають значну частину тексту книги. Чесність та вірність – невід'ємні риси характеру головних героїв. Книга однозначно не сіроморальна, бо є чіткий поділ на негативні характеристики, та позитивні. Герої-гриффіндорці зображені як благородні та сміливі, що ілюструється у сюжеті.

3. Виховання та мораль

Моральні цінності – це основний виховний момент у книзі. Читачам однозначно пропагуються класичні моральні принципи: честь, відданість, доброта, толерантність, самопожертва. Більшість персонажів мають чітку виражену моральну позицію. Лише Северус Снейп, та частково Драко Мелфой подані неоднозначно. Гаррі від самого початку історії готов йти на ризик та самопожертву заради благородної справи. Не всякий дорослий має таку сміливість. Це служить гарним прикладом для читачів: заради важливих речей варто ризикувати. Гаррі за такі вчинки отримав славу, як не завжди буває у житті, але тим не менш його мотиви були безкорисні і це підкупає та надихає читачів.

4. Адаптації та мерчандайзинг

За мотивами книг відзняли відому серію фільмів. Недивлячись на неповне відображення сюжету у стрічці, але фільми стали стимулом

багато для кого придбати книгу, та закохатись у процес читання. Бренди одягу до сих пір виробляють мерчований одяг з тематикою Гаррі Поттера, та продають іншу атрибутику. У соцмережі Тік ток актуальні жарти, що будь який товар з символікою «Гаррі Поттера» приверне увагу міленіалів. І в цьому є правда, бо продукція виробляється, а книги з серії «Гаррі Поттер» досі регулярно купують у магазинах. В світі є не один музей з тематикою поттеріани, а тематичні кафе є у майже будь-якому місті України. Попри те, що останній фільм вийшов у 2011 році, а книга – у 2007-му, інтерес не зникає.

5. Легкий та зрозумілий стиль письма [3]

Серія книг спочатку була розрахована на аудиторію дітей та підлітків, що сприяло написання книг у легкому та простому стилі письма. Стиль водночас не надто примітивний, як у «Попелюшці», але й не такий складний, як у інших фантастичних творів. Це робить «Гаррі Поттера» ідеальним вибором як для дітей, так і для дорослих, які тільки починають читати. Баланс між деталізацією та простотою став одним із факторів популярності.

6. Соціальна взаємодія та спільнота фанатів

Масштаб всесвіту «Гаррі Поттера» утворив величезну спільноту фанатів та об'єднав людей по всьому світу. Знайомства з різних кутків запускають нові ланки подій, що можуть сильно змінити світ. Люди спілкуються, обговорюють сюжет, створюють онлайн-модель рольового навчання в Гогвортсі досі. Завдяки книгам самотні, інтровертні люди змогли знайти підтримку від однодумців, які змогли їх зрозуміти, що ще більше посилює значущість серії у світовій культурі.

Висновки до розділу 1

Книги про Гаррі Поттера – справжній літературний феномен. Аналізуючи теоретичні підходи особистісних характеристик та цінностей, відображених у серії книг, ми розуміємо значний психологічний вплив

твору на читачів. «Гаррі Поттер і філософський камінь» – це книга, що наповнена моральними дилемами, глибоким сюжетом, цікавими персонажами.

1. Особистісні характеристики, такі як толерантність, емпатія та навички командної роботи, а також цінності формуються шляхом набуття особистого досвіду та впливу культурного середовища. Теорія особистісних рис, модель “Великої п’ятірки”, гуманістичний підхід та соціально-когнітивна концепція – пояснюють природу формування особистісних рис. Література впливає на особистість за умови співпадіння цінностей книги та цінностей читача. Під час читання художньої літератури свідомість читача формується. Толерантність та емпатія – це особистісні риси, що важливі у комунікації з оточуючими людьми. Толерантність базується на установках, що підтримують прийняття різноманітності та повагу до інших. Емпатія корелює зі схильністю до співпереживання та моральної відповідальності, тоді як командна робота ґрунтується на соціальних цінностях, що підкреслюють важливість взаємодопомоги та спільної діяльності. Усі ці характеристики можуть змінюватися протягом життя під впливом життєвих обставин, навчання та міжособистісного досвіду.

2. Герої “Гаррі Поттера і філософського каменя” демонструють різноманіття особистісних якостей, що здатні впливати на світогляд як юних, так і дорослих читачів. Вони наглядно показують різні грані хоробрості та сили, і розкривають істинне значення цих понять. Толерантність, командна робота, емпатія проходять через весь сюжет, сприяючи емоційному і моральному розвитку читачів. Книга є глибокою за цінностями, які виходять за межі боротьби добра і зла, оскільки в ній порушуються ті теми, що спонукають до становлення цілісної, зрілої особистості. Цінності перегукуються з моделлю Шалома Шварца, а саме: доброзичливість, толерантність, досягнення, дисципліна та цінність влади

у її негативному прояві. Інші цінності з цієї моделі також є у книзі, але у незначному прояві. Отже, книга активно пропагує високоморальні людські якості та засуджує антиморальні. Така чітка позиція корисна, через вірогідний позитивний вплив на читача, особливо на молодь.

3. Художня література транслює цінності читачу та впливає на особистісні характеристики через художні образи, сюжет, характери головних героїв, перешкоди, які трапляються їхньому на шляху та ідейний зміст твору. Дані аспекти сприяють моральному розвитку особистості, підвищення рівня відкритості та комунікативності. Можливість поглянути на світ очима персонажів і зрозуміти їхні переживання дає читачам цінний досвід для кращого розуміння інших людей.

4. Популярність «Гаррі Поттера» залишається високою навіть сьогодні: книги активно продаються, мерч випускається у великих масштабах, фанати пишуть фанфіки. Основними чинниками популярності є: відображення вічних цінностей, універсальний сюжет для будь-якого віку, проста подача та головні герої, з якими читач легко може себе асоціювати.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ЦІННОСТЕЙ ЧИТАЧІВ СЕРІЇ КНИГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА

2.1. Мета, завдання та характеристика вибірки

Серія книг про Гаррі Поттера, створена Джоан Роулінг, має значний культурний вплив і сформувала ціле покоління читачів по всьому світу. Аналіз особистісних рис та цінностей шанувальників книг про Гаррі Поттера є актуальним і важливим завданням для сучасної психології. У цьому розділі представлено результати емпіричного дослідження, метою якого є дослідження особистісних характеристик та цінностей читачів серії книг про Гаррі Поттера.

Для досягнення поставленої мети дослідження важливо чітко визначити основні завдання, що спрямовані на вирішення конкретних наукових питань.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз існуючих джерел, щодо впливу художньої літератури на формування особистісних характеристик і цінностей особистості.
2. Виміряти рівень толерантності, емпатії та схильності до виконання різних командних ролей у респондентів.
3. Дослідити ціннісні орієнтації респондентів.
4. Здійснити порівняльний аналіз отриманих результатів між групами респондентів.

Одним із ключових аспектів наукового підходу є формування гіпотез.

Гіпотези дослідження:

Нульова гіпотеза (H₀): немає статистично значущих відмінностей у особистісних характеристиках і ціннісних орієнтаціях між читачами серії книг про Гаррі Поттера та тими, хто їх не читав.

Експериментальна (альтернативна) гіпотеза (H1): існують значущі відмінності в особистісних характеристиках і ціннісних орієнтаціях у читачів серії книг про Гаррі Поттера порівняно з тими, хто їх не читав.

1. Читання книги “Гаррі Поттер і філософський камінь” сприятиме підвищенню рівня толерантності у читачів.

2. Читання книги “Гаррі Поттер і філософський камінь” спричинить зміщення ціннісних орієнтацій читачів у бік доброзичливості, толерантності, прагнення до досягнень та дисципліни.

3. Читання книги “Гаррі Поттер і філософський камінь” позитивно впливатиме на розвиток командної взаємодії, підвищуючи схильність до роботи в команді порівняно з індивідуальною діяльністю.

Важливим етапом є формування репрезентативної вибірки, яка дозволить отримати достовірні результати, зробити обґрунтовані висновки та перевірити висунуті гіпотези.

Характеристика вибірки дослідження:

Дослідження проводилося серед респондентів вікової категорії раннього дорослого віку (18-30 років). Загальна кількість учасників становила 58 осіб, з яких 28 респондентів увійшли до експериментальної групи, що складалася з тих, хто читав книгу "Гаррі Поттер і філософський камінь", а 30 осіб сформували контрольну групу, яка не знайома з цим літературним твором. Вибірка включала респондентів української національності, які проживають у різних країнах, зокрема в Україні, Німеччині, Ізраїлі, Австрії, Чехії та Польщі. Гендерний склад вибірки представлений 43 жінками та 15 чоловіками.

Вибірка відповідає меті дослідження, враховує специфіку об'єкта вивчення та забезпечує необхідний рівень статистичної надійності отриманих даних.

2.2. Характеристика методів та процедури дослідження. Опис діагностичних методик

У цьому підрозділі подано детальний опис процедури дослідження та характеристика використаних методів.

Дослідження мало порівняльний характер, оскільки його основною метою було виявлення відмінностей між читачами книги "Гаррі Поттер і філософський камінь" та респондентами, які не читали цей твір. Також дослідження є кількісним, оскільки в його рамках використовувалися стандартизовані методики з фіксованими відповідями, без відкритих запитань чи напівструктурованих інтерв'ю.

Першим етапом емпіричної частини було визначення необхідних методик для вимірювання особистісних характеристик і цінностей, які, згідно з гіпотезою, могли змінюватися під впливом читання твору "Гаррі Поттер і філософський камінь".

У дослідженні було застосовано чотири методики:

1. Адаптований українськомовний опитувальник групових ролей Р. М. Белбіна.

Опитувальник містить 7 питань і кожне має 8 варіантів відповіді. Респонденту потрібно обрати варіанти, що найбільше його характеризують та розподілити 10 балів між ними. Наприклад, якщо досліджуваний вважає, що йому підходять два варіанти, то він може наділити їх п'ятьма балами, або 7 та 3, 6 та 4 тощо. Отримані результати записуються у таблицю, у якій під літерами закодовані назви ролей: Ш – "шеф"; О – "організатор"; М – "мозковий центр"; К – "контролер"; Дос – "дослідник"; Т – "трудоголік"; Кк – "координатор команди"; Ф – "фінішер". Методика використовувалась у роботі Косовської Аліни – «Дослідження рівня готовності корекційних педагогів до командної роботи у навчанні дітей з особливими освітніми потребами»[10].

2. Експрес-опитувальник "Індекс толерантності".

У опитувальнику 22 твердження і досліджуваний потрібен поставити галочку навпроти варіанту відповіді. Варіанти відповіді: абсолютно не згоден, не згоден, скоріш за все не згоден, скоріш за все згоден, згідний, повністю згідний. Також у опитувальнику є поділ на шкали: етнічна толерантність, соціальна толерантність, толерантність як риса особистості. Чим вищий бал – тим більший рівень толерантності. Максимальний бал за рівнем толерантності – 132 бали. Методика використувувалась у роботі Куземко Л. В. – «Досвід формування толерантності в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» [11].

3. Опитувальник методики “Шкала емоційного відгуку” А. Меграбяна і Н. Епштейна

Методика спрямована на виявлення рівня емпатії та складається з 25 тверджень, з якими респондент погоджується або не погоджується. Є такі варіанти відповіді: згоден (завжди), скоріше згоден (часто), скоріше не згоден (рідко), не згоден (ніколи). Максимальний бал за цей опитувальник – 90 балів. Чим більше бал, тим більше рівень емоційного відгуку. Методика використувувалась у дисертації Чигирин Т. О. – “Психологічні умови формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів”[19].

4. Методика Ш. Шварца PVQ “Портрет цінностей” (адаптація Семків І.)

Методика досліджує схильність до певних ціннісних орієнтацій у людей. У методиці є 40 тверджень-описів людей з якими респондент погоджується або не погоджується в певній ступені. На основі результатів можна визначити домінантні цінності. Список цінностей які можна визначити методом опитування: самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, безпека, конформізм, традиція, універсалізм та доброзичливість. За кожен з цінностей максимум надається 6 балів. Методика використувувалась у роботі Гусєєва І. М. – «Психологічні

особливості політичної поведінки молоді, що належить до субкультури бідності»[7].

Для аналізу отриманих даних було використано такі математичні методи:

- Перевірка нормальності розподілу за критерієм Колмогорова-Смірнова;
- Порівняльний аналіз за критерієм Стьюдента (Student's t-test) для незалежних вибірок;
- Порівняльний аналіз за критерієм Манна-Уїтні (Mann-Whitney U-test) для вибірок із ненормальним розподілом;
- Кореляційний аналіз за коефіцієнтом Спірмена (Spearman).

Важливим аспектом дослідження було порівняння груп "читачів" і "нечитачів" для визначення впливу саме факту читання книги, без врахування гендерних, національних чи інших соціально-демографічних факторів, тому на основі відібраних психодіагностичних методик було створено дві онлайн-анкети у форматі Google Forms. Перша анкета призначалася для респондентів експериментальної групи перед початком читання книги, а також для респондентів контрольної групи. Друга анкета заповнювалася учасниками експериментальної групи після завершення читання, а учасниками контрольної групи – через один календарний місяць після першого тестування. Перше тестування "до" відбулося переважно у лютому, а друге тестування "після" – у березні.

Дослідження проводилося онлайн, що спростило процес збору даних. Учасники мали змогу пройти опитування в зручний для них час, що також позитивно вплинуло на рівень залученості респондентів. Участь у дослідженні була добровільною, а всі етичні норми були дотримані. Слід зазначити, що процес збору даних супроводжувався певними труднощами. Зокрема, запит на прочитання книги заради дослідження є специфічним і потребував значної мотивації респондентів. Деякі спроби залучити

учасників через книжкових блогерів виявились малоефективними, оскільки не було отримано очікуваних відгуків. Крім того, на результати дослідження могли вплинути зовнішні фактори, такі як політична нестабільність, зміна сімейного статусу, переїзди тощо.

2.3 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів

У цьому підрозділі представлено аналіз та інтерпретацію отриманих даних, зібраних у рамках емпіричного дослідження. Основна увага приділена порівнянню результатів двох основних груп респондентів: читачів книги "Гаррі Поттер і філософський камінь" та нечитачів.

Аналіз охоплює результати першого етапу опитування, у якому респонденти експериментальної групи (читачі) пройшли стандартизовані методики до початку читання книги, а респонденти контрольної групи – без будь-якого впливу літературного твору. Другий етап опитування передбачав повторне тестування обох груп: читачі проходили анкети після завершення читання книги, тоді як нечитачі повторно заповнювали анкети через один календарний місяць після першого тестування.

Основна мета цього аналізу – виявити можливі зміни у показниках особистісних характеристик і цінностей, що могли бути зумовлені впливом прочитаного твору, а також перевірити висунуті гіпотези.

Перевірка нормальності розподілу показала, що більшість шкал не відповідають критерію нормальності. Тому подальший аналіз проводився з використанням критерію Манна-Уїтні для таких шкал, тоді як шкали з нормальним розподілом оцінювалися за допомогою Student's t-test.

Аналізуючи результати першого опитування «до», за критерієм t-student (див. Табл. 2.1) ми не спостерігаємо значущих відмінностей між читачами та контрольною групою.

Таблиця 2.1 – Результатів першого опитування (до читання книги)

	ЕТ	ТРО	РТ	Ко	У	Са	В	М	Кк
Т	- 0,027	- 0,458	- 0,860	0,713	0,150	- 0,433	0,000	- 0,456	1,630
знач	0,978	0,649	0,395	0,473	0,881	0,667	1,000	0,650	0,109

Тобто ці дві групи є статистично подібними, що важливо для валідності експерименту, бо це означає, що будь-які подальші зміни у показниках після читання можна буде більш об'єктивно пов'язати з впливом саме книги, а не з початковими відмінностями між групами.

За критерієм Манна-Уїтні (див. Табл. 2.2) виявлено статистично значущу різницю (0,039) за шкалою «доброзичливість» методики Шварца «Портрет цінностей».

Це означає, що на першому етапі дослідження респонденти, які погодились брати участь у читанні книги «Гаррі Поттер і філософський камінь», характеризувалися більш високим рівнем цінності «доброзичливість» порівняно з тими, хто не висловив бажання брати участь у експерименті.

Такі результати можна пояснити тим, що особи, які добровільно готові витратити час на читання книги в межах дослідження, мають більш виражену тенденцію до доброзичливості, оскільки участь у проєкті не пов'язана з прямою вигодою, а є проявом їхньої відкритості та орієнтації на взаємодопомогу.

Таблиця 2.2 – Результатів першого опитування (до читання книги)

	СТ	ЕВ	ТР	ДБ	СТ 2	Г	ДС	Б	Ш	О	К	Дос	Т	Ф
У	265, 000	329, 500	334, 000	246, 000	313, 500	348, 000	350, 500	295, 000	341, 000	349, 500	346, 000	345, 000	358, 000	345, 000
Знач	0,08 6	0,55 0	0,59 9	0,03 9	0,37 7	0,78 0	0,81 4	0,22 8	0,68 7	0,79 8	0,75 3	0,74 1	0,91 6	0,73 8

У порівнянні результатів читачів та контрольної групи у другому опитувальнику «після», спостерігається більше відмінностей, ніж у інших порівняннях. За критерієм t-students (див. Табл. 2.3) шкала «етнічна толерантність» опитувальника «Індекс толерантності» спостерігаємо різницю у 0,039 на користь читачів. На показник етнічної толерантності міг вплинути фантастичний підтекст книги. Вже у першій частині циклу – «Гаррі Поттер та філософський камінь» просувається наратив рівності. Серед працівників Гогвордсу є як великан Гегрід, так і Філіус Флітвік – напівлюдина, яка має дуже низький зріст шляхом рідства із гоблінами. Серед працівників банку Грінготс ми також спостерігаємо велику кількість гоблінів, які мають повноцінну соціалізацію, незважаючи на відмінності. Цей фактор міг вплинути на значне переважання балів на користь читачів.

Таблиця 2.3 – Результатів другого опитування (після читання книги)

	ЕТ	ТРО	РТ
T	2,175	-7,37	0,572
Знач	0,039	0,464	0,570

Критерій Mann-U (див. Табл. 2.4) демонструє значущі показники за шкалами: «традиція», «самостійність» та «стимуляція» опитувальника «Портрет цінностей», а конкретно: більші показники у експериментальній групі. У «Гаррі Поттер та філософський камінь» просувається цінність «традиція», коли нам описують тисячолітню школу магії, яка не змінює традиціям. Наприклад, ритуал обрання факультету через шляпу Годріка Гриффіндора, або святкування Різдва та Гелловіна. «Самостійність» активно навіюється укладом школи: діти з 11 років живуть у школі-інтернат далеко від батьків. Головні герої часто проявляють ініціативу навіть коли це небезпечно. Вони бачать ідею і втілюють її незважаючи на заборони з боку старших. Цінність «стимуляція» завжди просувається,

коли у книзі активний рух сюжету. Головні герої не сидять на місці, постійно відбувається щось цікаве. Це спонукає читачів бажати новизни, активності у реальному житті, яке зазвичай більш рутинне, ніж у художній літературі.

Таблиця 2.4 – Результатів другого опитування (після читання книги)

	Ст	ев	ко	тр	Д б	У	Са	ст 2	Г	дс	в	Б	ш	о	м	К	до с	Т	Кк	ф
У	40 7, 00 0	37 6, 00 0	38 8, 00 0	22 3, 00 0	25 7, 00 0	31 2, 50 0	26 8, 00 0	26 1, 00 0	35 2, 50 0	39 3, 50 0	35 6, 00 0	36 3, 50 0	40 9, 50 0	34 8, 50 0	32 9, 50 0	40 4, 00 0	30 4, 50 0	37 1, 50 0	40 5, 50 0	39 8, 50 0
Зн ач	0, 88 8	0, 53 1	0, 65 6	0, 00 2	0, 01 2	0, 10 3	0, 01 8	0, 01 3	0, 31 2	0, 72 3	0, 33 9	0, 40 7	0, 91 8	0, 27 6	0, 16 8	0, 84 6	0, 07 7	0, 46 9	0, 86 7	0, 77 5

Різниця між контрольною групою у обох опитувальниках з різницею в один місяць за критерієм student`s test (див. Табл. 2.5) відсутня, через відсутність статистично значущих показників

Таблиця 2.5 – Результатів контрольної групи у обох опитувальниках (до та після)

	ЕТ	ТРО	РТ
Т	-1,28	0,989	0,519
Знач	0,898	0,327	0,605

Різниця між контрольною групою у обох опитувальниках з різницею в один місяць за критерієм Mann-U (див. Табл. 2.6) лише у шкалі

«стимуляція» опитувальника «Портрет цінностей» – 0,034. Можемо висловити припущення, що цінність «стимуляція» зросла у значимості у зв'язку зі зміною клімату. Більшість респондентів контрольної групи проходили перший раз опитувальник у лютому, а другий раз у березні. Прихід весни міг стимулювати «жагу до життя».

Таблиця 2.6 – Результатів контрольної групи у обох опитувальниках
(до та після)

	С Т	Е В	К о	Тр б	Д б	У	Са	Ст 2	Г	Дс	В	Б	Ш	О	М	К	Д ос	Т	К к	Ф
У	44 4, 00 0	46 2, 00 0	47 5, 50 0	46 2, 00 0	40 3, 00 0	43 2, 00 0	44 8, 00 0	33 3, 00 0	41 0, 00 0	45 7, 50 0	39 1, 00 0	35 0, 00 0	42 8, 00 0	46 6, 00 0	43 0, 50 0	46 4, 00 0	40 4, 50 0	44 2, 00 0	44 1, 50 0	41 1, 00 0
З н а ч	0, 61 1	0, 80 0	0, 94 9	0, 79 5	0, 27 4	0, 49 5	0, 64 7	0, 03 4	0, 31 1	0, 74 8	0, 19 7	0, 06 5	0, 45 6	0, 83 8	0, 46 7	0, 81 3	0, 27 5	0, 56 6	0, 57 9	0, 31 6

Порівнюючи результати до та після читання «Гаррі Поттер та філософський камінь» за критерієм student's (див. Табл. 2.7), робимо висновок, що статистично значущих показників не знайдено.

Таблиця 2.7 – Результатів читачів (до та після читання)

	ЕТ	ТР О	РТ	ЕВ	У	Са	Г	ДС	В	Б	Ш	М
Т	0,0 27	0,4 58	0,8 60	0,4 04	- 0,1 50	0,4 33	0,3 97	- 0,1 99	0	0,9 11	0,2 86	0,4 56
Зна	0,9	0,6	0,3	0,6	0,8	0,6	0,6	0,8	1	0,3	0,7	0,6

ч	78	49	95	88	81	67	93	43		67	76	50
---	----	----	----	----	----	----	----	----	--	----	----	----

Порівнюючи результати до та після читання «Гаррі Поттер та філософський камінь» знайдений за критерієм Mann-U (див. Табл. 2.8) один статистично значущий показник – шкала «доброзичливість» з показником 0,039. «Доброзичливість» знизилась у читачів та не читачів у другому опитувальнику. Це неочікуваний результат, бо у гіпотезах було зазначене підвищення доброзичливості. Але несподівано трохи підвищились показники гедонізма та стимуляції. Можна пояснити такий феномен тим, що це не означає, що «Гаррі Поттер» робить людей не добрими. У першій книзі акценти більше зміщені на те, що бідний хлопчик, який жив у коморці під сходами раптом дізнається, що він обраний і у нього величезні статки у банку, бо він спадкоємець забезпеченого роду Поттерів. Якщо читач асоціював себе несвідомо з головним героєм, то це пояснює зміщення акцентів з доброзичливості на цінності, що менш альтруїстичні. Для повної картини ідеально було б прочитати усі сім книг із циклу «Гаррі Поттер». Також шкала «соціальна толерантність» є близькою до статистично значущого показника – 0,086. У «Гаррі Поттер» висвітлюються різні аспекти життя, які змушують подивитись на світ з різних точок зору. Саме цей фактор пояснює зріст балів у шкалі «соціальна толерантність».

Таблиця 2.8 – Результатів читачів (до та після читання)

	СТ	КО	ТР	ДБ	СТ2	О	К	Дос	Т	Кк	Ф
U	265,	305,	334,	246,	313,	349,	346,	345,	358,	279,	345,
	000	500	000	000	500	500	000	000	000	000	000
знач	0,08	0,30	0,59	0,03	0,37	0,79	0,75	0,74	0,91	0,13	0,73
	6	7	9	9	7	8	3	1	6	9	8

Знайшлись значущі кореляції у результатах читачів у другому опитувальнику “після” прочитання “Гаррі Поттер та філософський камінь”

(див. Додаток). А саме: етнічна толерантність-емоційний відгук (0,756), як і усі шкали толерантності між собою корелюють на високому рівні, і усі шкали толерантності корелюють з «емоційним відгуком». Цінності мають значущі кореляції такі як: самостійність з гедонізмом (0,706), самостійність з владою (0,765), гедонізм з владою (0,724), і досягнення з владою (0,798). Показники такого значення пояснюються зв'язком: незалежність означає самостійність і здатність брати управління у свої руки (влада). Також гедонізм підкріплюється владою, бо саме влада дає можливість «фінансувати» гедонізм, якщо опиратись на стандартні людські упередження.

Також цікавими є мінусові кореляції. Такі як: шкала “етнічна толерантність” з цінностями “традиція”, “стимуляція”, “досягнення”, “влада” та з командними ролями “мозковий центр” і “трудоголік”. Дійсно толерантні особистості зазвичай менш традиційні, а також можуть бути занадто емпатичними, щоб робити певні відносно неетичні дії, які роблять люди задля отримання влади. І “емоційний відгук” має мінусову кореляцію з цінностями “конформізм”, “традиція”, “самостійність”, “стимуляція”, “гедонізм”, “влада”, “безпека” та з командними ролями “контролер”, “дослідник”, “фінішер”. Результати схожі на «етнічну толерантність», бо вони мають сильну кореляцію.

Висновки до 2 розділу

1. У дослідженні брали участь дві групи: 28 читачів “Гаррі Поттер та філософський камінь” та 30 не читачів. Респонденти проходили два рази опитувальник: читачі до та після прочитання книги “Гаррі Поттер та філософський камінь”, а не читачі як контрольна група проходили два рази з різницею у календарний місяць.
2. Різниця між середніми значеннями усіма групами не виявилась вагомо значущою. Толерантність та емпатія у більшості вищий рівень у читачів обох опитувальників, ніж у не читачів. У читачів першого

опитувальника переважають цінності: конформізм, традиція, доброзичливість (значущий), універсалізм, самостійність, досягаторство та безпека. У не читачів: стимуляція, гедонізм та влада. У читачів другого опитувальника переважають цінності: конформізм, традиція (значущий), доброзичливість, універсалізм, самостійність, стимуляція (значущий), гедонізм, досягнення та влада. У не читачів другого опитувальника лише цінність безпеки набрала більше балів, ніж у читачів. Командні ролі у читачів першого опитувальника: шеф, мозковий центр, трудоголік та координатор команди, а не читачів: організатор, контролер, дослідник, фінішер. А у другому опитуванні у читачів: мозковий центр, контролер та трудоголік. У не читачів: шеф, організатор, дослідник, координатор команди та фінішер.

3. Єдиний значущий показник, що змінився у групи читачів після читання “Гаррі Поттер та філософський камінь” – це цінність “доброзичливість”, що знизилась після читання (0,039). На зміну даної цінності прийшли – гедонізм та стимуляція. Тобто після читання книги експериментальна група більш схилилась до цінностей, що демонструють задоволення від життя та важливість новизни. Це менш альтруїстична позиція, ніж та яка була у попередніх гіпотезах.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, які відображають досягнення мети та завдань роботи.

1. Теоретичний аналіз впливу художньої літератури на формування особистісних характеристик і цінностей особистості показав, що художні твори, зокрема роман «Гаррі Поттер і філософський камінь», відіграють важливу роль у трансляції моральних цінностей та ідеалів. Через сюжет, персонажів і тематичні дилеми література сприяє усвідомленню та формуванню у читача ціннісних орієнтацій і особистісних рис, що визначають його світогляд та поведінку.

2. Вимірювання рівня толерантності, емпатії та схильності до виконання різних командних ролей виявило, що респонденти-читачі мають вищий рівень емпатії на обох етапах дослідження. Толерантність у читачів була вищою лише на початковому етапі, тоді як у контрольній групі вона зросла до другого опитування, що свідчить про можливі соціальні впливи під час тестування. Також у читачів після читання книги спостерігалася зміна у схильності до командних ролей - з лідерських ролей до більш відповідальних і контрольних функцій.

3. Дослідження ціннісних орієнтацій респондентів показало, що після прочитання книги у експериментальній групі цінності розподілились більш рівномірно. Респонденти виявили більшу схильність до пізнання нового та насолоди життям, хоча рівень доброзичливості і деяких інших

очікуваних цінностей не зростав відповідно до гіпотез. В контрольній групі найбільше значення мала цінність безпеки.

4. Порівняльний аналіз результатів між експериментальною та контрольною групами виявив найбільш суттєві відмінності за методикою «Портрет цінностей». Зокрема, цінності «традиція», «стимуляція» та «самотійність» після прочитання книги були статистично значущо вищими у групі читачів. Водночас ці цінності мали нейтральний прояв у тексті «Гаррі Поттер і філософський камінь». Цінність «доброзичливість» на першому етапі дослідження (до читання) була значно вищою у читачів порівняно з контрольною групою, однак після прочитання цей показник різко знизився, що суперечить початковій гіпотезі. Показники толерантності та емпатії між групами не продемонстрували статистично значущих відмінностей, що вказує на обмежений вплив читання книги на ці особистісні характеристики в межах дослідження.

Результати дослідження частково підтвердили висунуті гіпотези. Гіпотеза про підвищення рівня толерантності після читання книги не отримала однозначного підтвердження через відсутність статистично значущих змін. Гіпотеза щодо зміщення ціннісних орієнтацій у бік доброзичливості, толерантності, прагнення до досягнень і дисципліни підтверджена частково: значущими виявились зміни у цінностях «традиція», «стимуляція» та «самотійність», однак доброзичливість знизилась. Гіпотеза про позитивний вплив читання на розвиток командної взаємодії підтверджена через зміщення в схильностях до більш відповідальних командних ролей. Загалом, альтернативна гіпотеза про наявність значущих відмінностей між читачами і нечитачами підтверджена, хоча і з деякими застереженнями.

Таким чином, результати дослідження підтверджують вплив художньої літератури на формування особистісних характеристик та

цінностей, проте цей вплив має комплексний і неоднозначний характер, що потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Patterson D. (Ed.). *Harry Potter's World Wide Influence*. Cambridge Scholars Publishing. 2009. URL: <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&id=ThAaBwAAQBAJ>.
2. Бакай О. Ю. Художня література як чинник соціалізації особистості. Дніпро: Донбаський державний педагогічний університет, [б.р.]. С. 240-243. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-357-9-69>.
3. Белова, О. У чому секрет книг про Гаррі Поттера? Розбір популярності історії чаклунства. URL: <https://man-world.info/sekret-knyg-pro-garri-pottera.html>.
4. Веззали Л., Саті С., Джованінні Д., Капоцца Д., Трифілетті Е. The greatest magic of Harry Potter: Redusing prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*. 2015. №45. С. 105-121. DOI: <https://doi.org/10.1111/jasp.12279>
5. Горбунова В.В. Психологія командотворення: ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. С. 380.
6. Гуров С.Ю. Формування духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей засобами художньої літератури: дис... д-ра пед. наук. Східноукраїнський нац. ун-т імені Володимира Даля. 2020.

7. Гусєєв І. М. Психологічні особливості політичної поведінки молоді, що належить до субкультури бідності. 2013. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.
8. Журавльова Л.П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2007. С. 328 .
9. Кононенко О.І. Теоретичні підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості в психології. Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2011. №16(7). С. 117-125.
10. Косовська Аліна. Дослідження рівня готовності корекційних педагогів до командної роботи у навчанні дітей з особливими освітніми потребами. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 2, No. 5, 2023, pp. 1-9. doi: 10.46299/j.isjel.20230205.01.
11. Куземко Л. В. Досвід формування толерантності в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. № 40 (2). С. 213-218. ISSN 2308-4855/2308-4863.
12. Мартьянова М. Є. Педагогічний вплив художньої літератури на формування особистості за концепцією Алена. Інноватика у вихованні. 2018. №8.
13. Мудрік В.І. Цінності виховання у сучасних зарубіжних дослідженнях. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2013. №17(2). С. 15-21.
14. Особливості творення персонажної опозиції Гаррі Поттер vs Волдеморт. Науковий вісник ХДУ. Серія “Германістика та міжкультурна комунікація”, 2(2023). URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-2-6>
15. Павленко В.М., & Мельничук М.М. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія / авт. післямови проф. В.Ф. Моргун. 2014. Полтава: ФОП Мирон І.А. С. 244.
16. Романюк Л.В. Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. Наукові записки

Національного університету “Острозька академія”. Серія “Психологія”. 2018. №6. С. 71-76.

17. Серажим К.С. Культура читання в Україні. Наукові записки Інституту журналістики. 2014. №55. С. 44-52.

18. Урись Т. Художня література як джерело формування національної ідентичності у культурній парадигмі розвитку особистості. Гуманітарний вісник. 2023. №35 (5). С. 27. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-5-27> .

19. Чигирин Т. О. Дисертація "Психологічні умови формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів" PhD thesis. 2016. Київський університет імені Бориса Грінченка.

20. Ярошенко Р.В. Вплив художньої літератури на свідомість читача середньої та вищої школи. Літературний процес: мова мистецтв і мистецтво мови. Матеріали V щорічної Міжнародної наукової конференції. 2014. Київ. С. 316-320.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі досліджуються особистісні характеристики та цінності читачів серії книг про Гаррі Поттера. Актуальність дослідження обумовлена недостатньою кількістю наукових робіт, присвячених впливу художньої літератури на особистість. Метою роботи є вивчення впливу читання серії книг про Гаррі Поттера на формування особистісних цінностей та поведінкових характеристик. У дослідженні взяли участь 58 респондентів віком від 18 до 30 років, із яких 28 є читачами серії книг, а 30 – не читачами. Робота складається зі вступу, теоретичного та емпіричного розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків та анотації. За результатами аналізу встановлено, що читання серії книг про Гаррі Поттера суттєво впливає на цінності доброзичливості, традицій та стимуляції; має помірний вплив на рівень толерантності та емпатії; а також корелює з певними командними ролями, зокрема «мозковим центром», «трудоголіком» та «контролером».

Ключові слова: цінності, емпатія, толерантність, рольова поведінка, «Гаррі Поттер», психологія читання.

ABSTRACT

This qualification paper investigates the personality traits and values of readers of the Harry Potter book series. The relevance of the study is driven by the insufficient number of academic works focused on the influence of fiction on personality development. The aim of the research is to examine how reading

the Harry Potter series affects the formation of personal values and behavioral characteristics. The study involved 58 respondents aged 18 to 30, including 28 readers of the series and 30 non-readers. The structure of the paper includes an introduction, theoretical and empirical chapters, conclusions, a list of references, appendices, and an abstract. The analysis revealed that reading the Harry Potter series significantly influences the values of benevolence, tradition, and stimulation; has a moderate impact on levels of tolerance and empathy; and correlates with certain team roles, particularly plant, implementer, and monitor evaluator.

Keywords: values, empathy, tolerance, role behavior, Harry Potter, psychology of reading.

ДОДАТКИ